Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

Analiz

No: 239 / Ocak 2020

BLOK SİYASETİ ÜZERİNDEN LÜBNAN PROTESTOLARI

MUSTAFA YETİM

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2020

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.
ISBN : 978-605-69731-7-8

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adresi : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sok. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon : +90 850 888 15 20 Faks: +90 (312) 430 39 48

Email : info@orsam.org.tr

Fotoğraflar : Anadolu Agency (AA)

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

ANALİZ

BLOK SİYASETİ ÜZERİNDEN LÜBNAN PROTESTOLARI

Yazar Hakkında

Dr. Mustafa Yetim

1985 tarihinde Sakarya'da doğan ve ilk ve orta öğrenimini Sakarya'da sırasıyla Sezi Eratik ilköğretim okulu ve Karasu Şehit Üsteğmen İbrahim Abanoz Lisesi'nde tamamlayan Yetim, 2009 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuştur. 2011 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'ndan "2002-2010 arası Türkiye'nin Ortadoğu politikası: Ortadoğu'da değişen Türkiye algısı" başlıklı tez çalışması ile yüksek lisans derecesini alan Yetim, 2016 yılında ise "Ortadoğu ve Lübnan Zemininde Hizbullah: Yeni Weberci Yaklaşım" başlıklı tez çalışmasıyla Uluslararası İlişkiler doktoru olarak Ankara Üniversitesi'nden mezun olmuştur. 2009-2016 yılları arasında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalıştıktan sonra 2016 yılından itibaren Dr. Öğretim Üyesi olarak aynı bölümde Ortadoğu bölgesine yönelik konuları da içeren dersler vermekte olan Yetim'in, Hizbullah, Lübnan, Türkiye-Katar ilişkileri ve genel olarak Ortadoğu Siyasetini analiz ettiği çalışmaları bulunmaktadır. Dr. Mustafa Yetim aynı zamanda ORSAM'da Körfez Uzmanı olarak görev yapmaktadır.

Ocak 2020

İçindekiler

Giriş 3

Protestoları Konumlandırma: Revizyonist Talepler ve Statükocu Aktörler Arasında Süreç 3

Lübnan Protestolarında 8 Mart Bloğu: Statüko Eğilimli Tutum 7

Lübnan Protestolarında 14 Mart Bloğu: Güçlenen Revizyonist Tutum.....10

Sonuç: Diab Hükümeti ve Gösterilerde Yeni Aşama 12

Son Notlar 15

Giriş

Aylardır devam eden Lübnan'daki protestoların son dönemde şiddet eğilimine sahip olmaya başladığı belirtilmektedir. Son dönemdeki gelişmelere kadar barışçıl şekilde süren ve mezhepsel yapı gibi Lübnan sisteminin temel özelliklerine itiraz eden protestolar, zamanla tüm Lübnan'a yayılan bir hal almaya başlamıştır. Mevcut sistemi "seçilmiş işlevsizlik" ve "yolsuz" olarak tanımlayan düzen karşıtı gösterilerin, mezhepsel kimliği aşan boyuta sahip olduğu ilk andan itibaren dillendirilmektedir. Bu çerçevede uzun yıllar yapısal ve toplumsal hal alan mezhepsel kimliklerin Lübnan ulusal kimliği ile yer değiştirebilme ihtimali dahi gündeme gelmiştir. Mezhepsel kimlikleri aşan boyutunun yanı sıra gösterilerde ön plana çıkan ikinci önemli vurgu ise gerçek yani mezhepsel özelliklerden arındırılmış, işleyen bir demokrasidir. Protestoları devrim şeklinde tanımlamak mümkün olmamasına rağmen bu taleplerin Lübnan sosyo-politik tarihini dikkate aldığımızda devrim niteliği taşıdığı belirtilmelidir. Protestolara ilişkin umutlu ifadelere rağmen Lübnan sisteminin ana aktörlerinin mevcut yapıyı muhafaza etmede en az protestocular kadar ısrarlı olduğu anlaşılmaktadır.

> Bu çerçevede geçmişteki 8 Mart ve 14 Mart güçleri arasında protestoları yorumlama ve çözüm geliştirme meselesinde farklılık olduğu aşikârdır. Daha bütüncül tavır sergileyen ve ittifak ilişkisi daha güçlü olan 8 Mart aktörlerinin protestocuların köklü revizyon taleplerine mesafeli yaklaştığı ve bazı küçük değişikliklerle bu süreci zamana yayarak atlatmayı amaçladıkları söylenebilir.

Bu çerçevede geçmişteki 8 Mart ve 14 Mart güçleri arasında protestoları yorumlama ve çözüm geliştirme meselesinde farklılık olduğu aşikârdır. Daha bütüncül tavır sergileyen ve ittifak ilişkisi daha güçlü olan 8 Mart aktörlerinin protestocuların köklü revizyon taleplerine mesafeli yaklaştığı ve bazı küçük değişikliklerle bu süreci zamana yayarak atlatmayı amaçladıkları söylenebilir. Bu durumun protestocular tarafından tepki ile karşılanmaktadır. Özellikle 8 Mart güçlerinin Hasan Diab'ı başbakan adayı olarak açıklamaları ve Diab liderliğinde Lübnan yeni hükümetinin kurulması sistemde köklü değişime yönelik umutları sınırlandırmıştır. Halihazırda protestocular tarafından en fazla itiraz edilen aktörler Hasan Nasrallah'ın Genel Sekreter olduğu Hizbullah, Nebih Berri'nin liderliğini yaptığı Emel (Lübnan Direniş Tugayı) ve Lübnan Cumhurbaşkanı Mişel Aun'ın kurucu lider olduğu Özgür Yurtsever Hareketi'nin (ÖYH) etkisindeki Diab hükümetinin Lübnan'ın içinde bulunduğu siyasi-ekonomik krize radikal çözüm bulup bulamayacağı tartışmalı bir konudur. Protestocuların ocak ayından itibaren ve özellikle Diab hükümetinin kurulmasından sonra gösterdiği şiddet eğilimli tepkiler ise bu durumu daha da karmaşık hale dönüştürmektedir. Dolayısı ile Lübnan protestolarına ilişkin genel bilgi sunan bu çalışma, temel olarak sistemdeki ana aktörlerin protestolara ilişkin yaklaşımlarını 14-8 Mart güçleri arasındaki farklılıklar üzerinden analiz etmekte ve geleceğe ilişkin senaryoları irdelemektedir.

Protestoları Konumlandırma: Revizyonist Talepler ve Statükocu Aktörler Arasında Süreç

2015'teki Çöp Krizi, varlığını sürdüren Suriyeli mülteciler sorunu, durdurulamayan orman yan-

> Hala etkisini sürdüren ve "WhatsApp İntifadası"-"Ekim Devrimi" gibi farklı şekillerde tanımlanan Lübnan'daki mezhepsel yapıyı aşan protestolar, aslında geçmişte biriken ve çoğu Lübnanlı grup tarafından hissedilen sorunların büyük bir sosyal patlama ile dışavurumu olarak görülebilir.

gınları, artan siyasi kutuplaşma, elektrik kesintileri, su sorunu ve dolarizasyon yani Lübnan parasının değer kaybetmesi gibi daha önceden varlığını sürdüren ağır ekonomik sorunlar nedeni ile Lübnan'daki sosyo-politik atmosfer uzun dönemdir gergin durumdaydı.[1] Dolayısı ile hala etkisini sürdüren ve "WhatsApp İntifadası"-"Ekim Devrimi" gibi farklı şekillerde tanımlanan Lübnan'daki mezhepsel yapıyı aşan protestolar, aslında geçmişte biriken ve çoğu Lübnanlı grup tarafından hissedilen sorunların büyük bir sosyal patlama ile dışavurumu olarak görülebilir. 17 Ekim'den itibaren genel itibari ile başkent Beyrut'ta 1965'te sinema binası şeklinde tasarlanan fakat sonrasında tamamlanamayan "Yumurta (The Egg)" yapı[2], Şehitler Meydanı ve Riyad el-Sulh gibi sembolik yerlerde toplanan ve yurtdışındaki Lübnanlıların finanse ettiği düşünülen gösteriler, kısa zaman içinde Trablus, Nebatiye, Baalbek ve Sur gibi Lübnan'ın diğer şehirlerine yayılmıştır.

Önceleri ekonomik nedenlerle ortaya çıkan ve siyasi liderliği ile örgütsel yapısı bulunmayan bu protestolar, sonrasında siyasi talepleri barındıran bir harekete dönüşmüştür.[3] Lübnan'da yol kapatma, bankaların, üniversitelerin ve devlet kurumlarının açılmasını engelleme ve insan zinciri oluşturma gibi farklı yöntemlerle kökleşmiş sorunlarını dile getiren protestocular, halihazırda kırılgan olan sistemi işlevsiz hale getiren eylemler gerçekleştirmektedir. Bu eylemlerden 27 Ekim'de düzenlenen ve Lübnan'ın denize kıyısı bulunan şehirlerinde ikamet eden insanların el ele tutuşması

Bu çerçevede etkileyici sloganlar, çizimler, müzik parçaları ve hiciv yöntemi geliştiren protestocular, “hepiniz yani hepiniz; Nasrallah da bunlardan biri (Kullun yani kullun Nasrallah vahid minhun)”, “iklim değişiyor neden bizim siyasilerimiz değişmiyor”, “Lübnan’ın wi-fi’si sizden daha hızlıdır”, “Halk rejimi devirmek istiyor (Eş-şaab yurid iskat el-nizam) ve “dans etmek, şarkı söylemek ve rejimi devirmek istiyoruz” diyerek aslında değiştirilmesini istedikleri etkisiz ve yolsuzluk üreten mezhepsel yapıya dikkat çekmektedirler.[5]

ile oluşturulan 170 km uzunluğundaki insan zinciri eylemi, farklı mezhep gruplarına ve illere ait olan göstericiler arasındaki birliği ve dayanışmayı göstermesi açısından önemliydi.[4] “Yaptığınız tek iyi şey bizi birleştirmek” şeklinde slogan benimseyen göstericiler, Emel lideri Nebih Berri, ÖYH kurucu lideri Mişel Aun, Hizbullah Genel Sekreteri Hasan Nasrallah, İlerleyici Sosyalist Partisi’nin öncüsü Velid Canbolat ve Lübnan Güçleri lideri Semir Caca gibi uzun yıllardır sistemde olan siyasi figürlerin değişmesi gerektiğini dillendirmektedir.

Bu çerçevede etkileyici sloganlar, çizimler, müzik parçaları ve hiciv yöntemi geliştiren protestocular, “hepiniz yani hepiniz; Nasrallah da bunlardan biri (Kullun yani kullun Nasrallah vahid minhun)”, “iklim değişiyor neden bizim siyasilerimiz değişmiyor”, “Lübnan’ın wi-fi’si sizden daha hızlıdır”, “Halk rejimi devirmek istiyor (Eş-şaab yurid iskat el-nizam) ve “dans etmek, şarkı söylemek ve rejimi devirmek istiyoruz” diyerek aslında değiştirilmesini istedikleri etkisiz ve yolsuzluk üreten mezhepsel yapıya dikkat çekmektedirler.[5] Bu sloganlarda özellikle Aun’ın damadı ve Hariri hükümetinin Dışişleri Bakanı Basil’in hedef alındığı ve hakarete varan ifadelerin kullanıldığı söylenebilir. Basil’in kendi gücünden ziyade kayırmacılık ile Lübnan’da önemli pozisyona sahip olduğunu düşünen göstericiler, “Hela, Hela, Ho” gibi yaygın bir slogan ile Basil’i küçük düşürmeyi amaçlamaktadırlar.[6] Kendilerini nargile, Lübnan’ın meşhur dabke halayı ve Julia Boutros gibi önemli şarkıcıların parçaları ile motive eden protestocuların, herhangi bir liderliğe ve örgütlü yapıya sahip olmamalarına rağmen, taleplerinde dirençli ve tutarlı oldukları anlaşılmaktadır. Gösterilerde “Özgürlüğü Soluyorum (Betnafas Horriye)”, “Direniş (Moukawem)” Kuvvet-Barış (Kowi-Mahabi) ve “Yeryüzünün Devrimcileri (ya Thowar el-Ard)” gibi Boutros’un şarkılarının özellikle ön plana çıktığı görülmektedir.[7]

Boutros örneği Lübnan’daki sistemin çelişkisini gösteren en önemli örneklerden biridir. Lübnan protestolarına motivasyon olan şarkılarının aksine Boutros, Saad Hariri liderliğindeki geçici hükümette Savunma Bakanı ve Lübnan siyasi elitinin önemli bir figürü olan ve protestocuların eleştirilerini yönelttiği İlyas Bu Saab’ın eşidir. Dolayısı ile simge haline dönüşen devrimci şarkılarının aksine Boutros, Lübnan mezhepsel yapısının önemli bir onaylayıcısı gözükmektedir. Bu çelişki sadece Boutros ile sınırlı değildir. Uzun yıllar “ezilen” kesimlerin sesi olduğunu savunan ve devrimci söylemi benimseyen Hizbullah’ın protesto karşıtı tutumu ve Güney Afrikalı Candice van der Merwe’ye 16 milyon dolar havale ettiği belirtilen ve bu nedenle protestocular tarafından “Harami (Hırsız)” olarak tanımlanan Hariri’nin

protesto yanlısı tutumu Lübnan'daki sosyo-ekonomik sorunlardaki çelişkileri göstermesi açısından diğer güçlü örneklerdir.[8] Bu çelişkiler aynı zamanda Lübnan'daki sorunların çözümünün de ne denli zor olduğuna işaret etmektedir. Çünkü protesto yanlısı tutum sergileyenler bizatihi sistemin ana unsurlarını oluşturmakta uzun yıllar sistemi eleştiren ve "ezilenlerin sesi" olduğunu savunan Hizbullah gibi oluşumlar ise Lübnan güç dengesinde sahip oldukları yeni ve hakim pozisyonu kaybetmek istememektedirler.

Farklı mezhepsel grupları birleştiren[9] ve Müslüman-Hristiyan din adamlarının önemli kısmının desteğini alan Lübnan'daki protestoların, Lübnan'da uzun yıllar mezhepsel aidiyetler nedeni ile ikincil konumu bulunan ulusal kimliği güçlendirebileceğine dikkat çekilmiştir.[10] Öyle ki bu gösterilerin de etkisi ile Hizbullah lideri konuşmalarında Lübnan bayrağını kullanmaya başlamıştır.[11] Bu durum aynı zamanda Lübnan'daki ekonomik kaygıların kimliksel kaygıları geride bırakacak noktaya ulaştığına işaret etmektedir. Temel olarak hükümetin istifa etmesi, mevcut politikacıların siyasetten çekilmesi, mezhepsel sistemin kaldırılması, teknokratik-bağımsız hükümetin kurulması, seçimlerin yapılması ve yolsuzluk soruşturmalarının başlatılması gibi talepleri dile getiren protestocuların, genel itibari ile bir şemsiye organizasyona ve hiyerarşik liderliğe sahip olmadığı anlaşılmaktadır. 6 milyon nüfusu bulunan Lübnan'da ülkenin %15'inden fazlasının "Şii İkili (Shia Duo)" Hizbullah ve Emel hareketlerinin baskılarına rağmen sokaklarda yer alması ve diğer önemli kısmının protestocuların taleplerine destek sunması Lübnan'daki önemli sosyo-politik dönüşümlere işaret etmektedir.[12]

> Sultan Kâbus'un Umman'daki yönetimi ülkedeki toplumsal grupların güçlü biçimde konsolide olduğu, dış politikada da bölgesel çatışmalardan uzak ve tarafsız bir çizginin izlendiği bir dönem olarak özetlenmektedir.

Diğer taraftan söz konusu sosyo-politik dönüşümlerin rahat ve sancısız olmayacağı Lübnan'da yaşanılan gelişmelere bakıldığında rahatlıkla anlaşılabilir. 29 Ekim'de Hariri'nin istifa etme kararının ardından protestocuların ilk önemli talebi karşılanmasına rağmen Lübnan'daki Hizbullah-Aun-Emel ittifakı son yıllarda Lübnan sisteminde kazandıkları başat aktör olma durumunu protestocuların haklı taleplerine feda etmek istememektedir. Bu çerçevede protestocuların bağımsız bir aday talebinin aksine kontrol edebilecekleri bir başbakan adayı çıkarma temelinde önce Lübnan eski Maliye Bakanı Muhammed Safadi sonrasında Lübnanlı iş adamı Semir el-Hatib'in ismi gündeme gelmiştir. Sistemin temel dinamiklerini sorgulamayacağı aşikâr olan bu adaylardan Safadi 17 Kasım'da ve el-Hatib 8 Aralık'ta başbakanlık adaylığından çekildiğini açıklamıştır. Yeterli desteği alamayan bu adaylar sonrasında üçüncü başbakan adayı olarak 8 Mart aktörlerinin desteklediği Hasan Diab'ın ismi 19 Aralık'ta açıklanmıştır. Sistemin bir parçası olarak görülen Yüksek Eğitim ve Öğretim eski Bakanı Diab'ta protestocular tarafından reddedilmiş ve protestoların mahiyeti ocak ayından itibaren değişmeye başlamıştır.[13]

Parlamentoda yapılan oylamada ağırlıklı olarak "Şii İkili" ve Aun ittifakı tarafından desteklenen Diab'ın Hariri öncülüğündeki Sünni gruplardan destek almadan Sünniler için ayrılan Lübnan başbakanlığına aday olarak açıklanması diğer ilginç bir gelişmedir. Bu durumu eleştiren Geçiş Hükümeti Başbakanı Hariri ise kurulacak

hükümetin "Cibran Basil" hükümeti olacağını açıklamıştır.[14] Böylece başından itibaren bağımsız başbakan ve hükümet önerilerini reddeden Hizbullah'ın, siyasi güçleri temsil eden ve ayrıca teknokrat üyelerden oluşan melez hükümet yöntemi protestocuların radikal sistem önerilerine yönelik geliştirdiği iyileştirme politikasıdır.[15] Sonuç olarak bir tarafta sistemin tamamen yeniden şekillenmesini öneren protestocular söz konusu iken diğer tarafta 14 Mart ve 8 Mart blokları arasında protestolara ilişkin farklılaşan tepkiler ve sitemin özünü dönüştürmeye ilişkin tutarlı politika eksikliği söz konusu olmaktadır.

Lübnan Protestolarında 8 Mart Bloğu: Statüko Eğilimli Tutum

2005 Refik Hariri suikastı ve sonrasında Suriye'nin Lübnan'dan askerlerini çekmesine işaret eden Sedir Devrimi sonrasında Lübnan iç-dış politikasında belirleyici olan kutuplaşma ortaya çıkmıştır. Lübnan ile ilgili tüm gelişmeleri açıklayamamasına rağmen Lübnan'daki temel mezhepsel aktörler arasındaki güç dengesini, farklı bölgesel ittifakları ve yerel tercihleri yorumlama açısından bu kutuplaşmanın Lübnan siyasetinde halen etkisini sürdürdüğü söylenebilir. Kabaca ifade edecek olursak bu kutuplaşmanın bir tarafında Hariri suikastının uluslararası soruşturmasına karşı çıkan ve İran-Suriye ekseni ile yakın ilişkiler geliştiren 8 Mart bloğu, diğer tarafında ise Suudi Arabistan ile yakın ilişkileri bulunan ve bu soruşturmayı destekleyen Suriye karşıtı 14 Mart bloğu söz konusudur. Her ne kadar Lübnan protestolarına katılan figürlerin bu ayrımı yansıtmadığı anlaşılsa da bu protestolara ilişkin siyasi liderlerin gösterdiği tavrın söz konusu blok politikaları ile önemli ölçüde uyum gösterdiği belirtilebilir.[16]

Bu çerçevede kendi içinde bazı söylem-eylem farklılıkları bulunmasına rağmen protestoları Lübnan'da sahip oldukları güçlü pozisyonu zayıflatabilecek bir gelişme olarak değerlendiren 8 Mart bloğunun genelde protestolara kuşku ile yaklaştığı ve büyük oranda düzeni koruma yönünde politika benimsediği ifade edilebilir. Yoğun iç savaş ve çatışma tarihine sahip Lübnan'daki protestoların gelinen süreçte çatışmalara evirilmemesi ve büyük oranda barışçıl şekilde devam etmesi bu protestolara ilişkin ilk kritik noktadır.

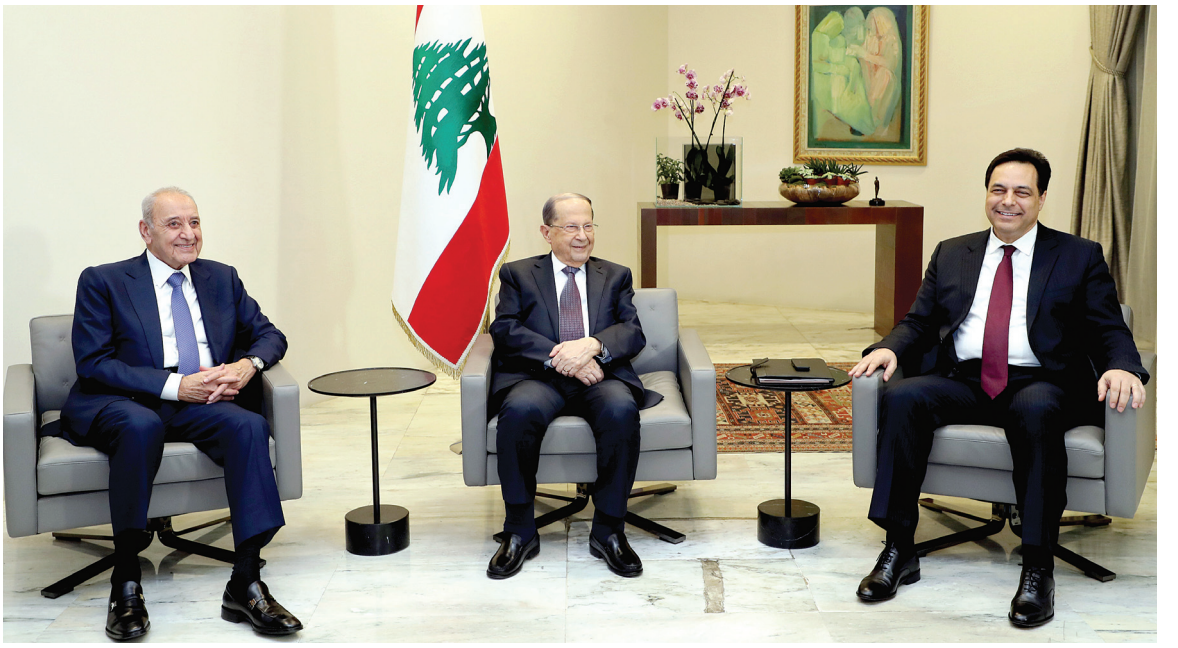

Halihazırda Lübnan'da devlet otoritesinin parçalı-zayıf ve Hizbullah gibi oluşumların askeri kapasitelerinin güçlü olması protestoların olası şiddete dönüşme ihtimali Lübnan protestolarına ilişkin değerlendirmelerde en korkulan fakat olması bir o kadar da muhtemel durum olarak kaydedilmektedir.[17] Bu duruma rağmen zaman zaman hem göstericiler ile hükümet güçleri hem de protesto karşıtı olan 8 Mart bloğunun iki önemli aktörü Hizbullah-Emel taraftarları ile göstericiler arasında çeşitli çatışmalar ve gerginlikler yaşanmıştır. 25 Kasım'da Hizbullah ve Emel taraftarlarının göstericilerin toplandığı Beyrut'un merkezine saldırılar düzenlemesi üzerine protestoların şiddete evirilmesi ihtimalinden daha yoğun bahsedilmeye başlanmıştır. Bir süre sonra olaylar yatışmasına rağmen ülkenin askeri-siyasi anlamda en başat aktörlerinden Hizbullah oluşumunun protestolara ve protestocuların taleplerine karşı olumsuz tutumunu sürdürmesi bu ihtimalin devam etmesine yol açmaktadır.

Dahası göstericilerin dış güçler ve özellikle ABD tarafından desteklendiğini ve finanse edildiğini savunan Hizbullah, bölgesel müttefiki İran gibi bu gösterileri "direniş" karşıtı olarak değerlendirmektedir.[18] Bu söylemi onaylayan İran, protestoların temel amacını 8 Mart ittifakını zayıflatmak olarak açıklamıştır. Hariri'nin Suudi Arabistan ve ABD bağlantısına dikkat çeken bu yorum, protestocuların 14 Mart güçleri ile ilişkili olduklarını vurgulamıştır.[19] Diğer taraftan mevcut durumda Lübnan'da hakim pozisyonda bulunan Hizbullah'ın protestoların şiddete dönüşmesini arzuladığını düşünmek yanıltıcıdır. Çünkü böyle bir senaryoda halihazırda Suriye iç savaşındaki tutumu nedeni ile bölgesel-yerel imajı zedelenen Hizbullah'ın Lübnan içerisinde eriştiği hakim konumuna zarar gelmesi olasıdır. Bilindiği gibi kendisini bölgesel-yerel alanda "ezilen" kesimler ile birlikte hareket eden revizyonist aktör olarak tanımlayan Hizbullah, Suriye meselesinde sivil insanların katledilmesinden sorumlu olan Beşar Esad rejimi ile birlikte hareket etmektedir. Dahası Esad rejiminin kalıcılığını sağlamak amacı ile bütün siyasi-askeri kapasitesini harekete geçirmiştir. Bu iç savaş süresince mezhepsel söyleme de başvuran Hizbullah'ın izlediği bu politikalar "zalim" düzen ile hareket etme şeklinde değerlendirilmiştir.[20]

Lübnan protestoları süresince de halkın samimi taleplerinden ziyade Lübnan'daki mezhepsel statükonun yanında yer alan Hizbullah'ın revizyonist ve "ezilen" yanlısı iddiasının önemli oranda zarar gördüğü anlaşılmaktadır. Dolayısı ile Hizbullah'ın son dönem yerel-bölgesel siyasi-stratejik çıkarları sürekli şekilde başvurduğu direniş ve Kerbela söylemini dönüşüme uğratmıştır. Bu şekilde bir ideolojik meydan okuma ve imaj kaybı yaşayan Hizbullah'ın gösterilerin şiddete dönüşmesinden birincil sorumlu tutulacağı söylenebilir. Bu duruma rağmen Hizbullah, zaman zaman protestocuları tehdit etmekte ve sokaklara çıkmaları durumunda amaçlarını gerçekleştirmeden sokaklardan çekilmeyeceklerini ifade etmektedir.[21]

Şiddete dönüşen protestoların ise Lübnan'ın iç savaş ve çatışma geçmişi göz önüne alındığında farklı bölgesel aktörlerin müdahalesi ile sonuçlanabileceği ortadadır. Olası İsrail, Suudi Arabistan ve daha uç noktada Birleşmiş Milletler (BM) müdahalesini düşündüğümüzde bu gelişmelerin Hizbullah'ın Lübnan'daki çıkarlarına uygun olduğunu söylemek güçtür. Dahası İran-ABD geriliminin, Kudüs Güçleri komutanı Kasım Süleymani'nin 3 Ocak'ta öldürülmesinin ardından zirve noktasına ulaşması ve Irak'ta Şiilerin İran karşıtı protestoları sürdürmesi gibi gelişmeler İran'ın dolayısı ile Hizbullah'ın bölgesel-yerel siyasi, ekonomik ve askeri hareket alanını şimdilik ciddi ölçüde sınırlandırmaktadır.[22] Sonuç olarak gösterilere ilişkin tutumu yoğun şekilde merak edilen Hizbullah'ın statüko yanlısı ve protesto karşıtı politikasını sürdürmesi beklenirken bu

protestoların şiddete evirilmesini arzu etmeyeceğini savunmak yanlış olmayacaktır. Bu nedenle Hizbullah lideri Nasrallah, zaman zaman taraftarlarına şiddetten ve protestolardan uzak durma çağrısı yapmaktadır.

Şiddet meselesinin yanı sıra Hizbullah'ı endişelendiren diğer durum ise kendi hakimiyetinde düşündüğü alanlarda gösterilere artan Şii desteği ve katılımıdır. Özellikle Beka Vadisi, Sur, Nebatiye ve Baalbek gibi şehirlerde Şii katılımı ile gerçekleştirilen gösteriler Hizbullah'ın izlediği politikaların sadece diğer mezhep grupları arasında değil Şii toplumunda da eleştirildiğini kanıtlamaktadır. Bu çerçevede protestolar Lübnan kimliğinin oluşmasına katkı sağlarken diğer taraftan Hizbullah'ın izlemiş olduğu mezhepsel ve düzen yanlısı politikalara önemli oranda zarar vermiştir.[23] Lübnan'daki Şii alimlerden ve Hizbullah örgütünün ilk genel sekreteri Suphi el-Tufeyli gibi isimler de Hizbullah'ın protestolarda takındığı tavrı ve Hizbullah taraftarlarının protestoculara saldırmasını kınayan cümleles kullanmıştır.[24] Dolayısı ile Hizbullah için protestolar süresince birbiri ile ilişkili iki önemli meydan okuma ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki protestoların şiddete dönüşme ihtimali ve bölgesel aktörlerin Lübnan içi olaylara olası askeri müdahaleleri ve ikincisi Şii toplumunun Hizbullah'a olan desteğini azaltmasıdır.

> Dış politikasındaki hassasiyetler nedeniyle Umman'ın ikili ilişkilerinde de dikkatli ve uzlaşmacı bir siyaset yürüttüğü görülmektedir. Bu çerçevede kurulan diplomatik ilişkilerin barışçıl bir şekilde devam ettirilmesi Umman dış politikası açısından hayati önemdedir.

8 Mart bloğunun diğer önemli aktörü ise Hizbullah'ın desteği ile 31 Ekim 2016 tarihinden itibaren Lübnan Cumhurbaşkanlığı görevini yürüten ve hükümette 11 bakanı bulunan ÖYH kurucu lideri Aun'dır. Protestocuların hedefindeki isimlerden en önemlisi Aun'ın damadı ve kendisinden sonraki ÖYH lideri Cibran Basil ise mevcut hükümette Dışişleri Bakanı olarak yer almaktadır. Hizbullah ile benzer tutum sergileyen ÖYH oluşumu başından itibaren Saad Hariri hükümetinin istifa etmesine karşı çıkmıştır. Bu çerçevede Emel-Hizbullah çizgisi ile uyumlu politikalar izleyen ÖYH'nin yine de Basil liderliğinde önemli meydan okumalar ile karşılaştığı görülmektedir. Bu meydan okumaların arkasındaki gerekçeler şu şekilde özetlenebilir; Basil'in diğer liderlerin aksine güçlü bağlantıları ve destekçi grubunun olmaması, gücünü Hizbullah ve Aun'dan alması, Enerji ve Su Bakanı ve İletişim Bakanlığı yaptığı dönemlerde "24 saat kesintisiz" elektrik dahil pek çok sözünü yerine getirmemesi ve medyada çok fazla ön planda olması ve son olarak otoriter olması ve cinsiyetçi-şovenist olarak görülmesi.[25]

Bu nedenle Basil'in isminin özellikle Lübnan protestocuları tarafından hedef olarak seçildiği ve çoğu sloganda yer aldığı anlaşılmaktadır. Dahası protestocuların temel hedeflerinden biri Basil'in istifa etmesine yönelik olmasına rağmen 8 Mart bloğu ve öncüleri yaptıkları açıklamalarda göstericilerin taleplerine sempatik yaklaşmalarına rağmen[26] bu taleplere mesafeli yaklaşmışlar ve Lübnan'ın kaosa sürüklenmesini engellemek amacı ile istifalara karşı durduklarını savunmuşlardır. Fakat gelinen noktada Hariri liderliğinde kurulacak hükümete destek vermeyeceğini açıklayan Basil'in, yeni hükümetin parlamentodaki grupları temsil etmesi ve göstericilerin talepleri

> Devletin Aun-Hizbullah ittifakına dayalı yönetildiğini ve bu grupları Lübnan'dan daha fazla Suriye ve İran'ın çıkarlarını temsil etmekle eleştiren 14 Mart bloğunun başından itibaren düzen karşıtı ve protesto yanlısı bir tutum sergilediği anlaşılmaktadır.

doğrultusunda uzmanlardan oluşması gerektiğini ifade etmesi önemlidir. Yine Aun'un Lübnan'ın "mezhepsel" olmayan bir sisteme dönüşmesi gerektiğine dikkat çekmesi göstericilerin temel taleplerinden birine yönelik önemli bir uzlaşı durumu olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan bu olumlu söylemlere rağmen 8 Mart bloğunun genel itibari ile göstericilerin taleplerini yürürlüğe koyma ve bunları uygulama yani eylem noktasında yeterince gönülsüz davrandığı anlaşılmaktadır.[27]

Lübnan Protestolarında 14 Mart Bloğu: Güçlenen Revizyonist Tutum

Temel olarak Maruni lider Caca'nın liderlik yaptığı Lübnan Güçleri, Dürzi lider Velid Canbolat'ın öncülük yaptığı İlerleyici Sosyalist Partisi ve Sünni kesimin öncülerinden Saad Hariri'nin liderlik ettiği Gelecek Hareketi gibi partilerden oluşan 14 Mart bloğunun protestolara ilişkin tavrında 8 Mart bloğundan ayrılan net farklılıklar gözlemlenmektedir. Devletin Aun-Hizbullah ittifakına dayalı yönetildiğini ve bu grupları Lübnan'dan daha fazla Suriye ve İran'ın çıkarlarını temsil etmekle eleştiren 14 Mart bloğunun başından itibaren düzen karşıtı ve protesto yanlısı bir tutum sergilediği anlaşılmaktadır. Suudi Arabistan gibi bölgesel aktörler tarafından desteklenen bu oluşumların temel ortak noktaları protestocuların taleplerini onaylama şeklinde özetlenebilir. Diğer taraftan bu onaylama durumuna yönelik geliştirilen stratejilerde14 Mart bloğu içerisinde belirli farklılıklar söz konusudur. Bu çerçevede en hızlı tepkiyi Lübnan Güçleri Partisi'nin lideri Caca göstermiştir. Gösterilerden üç gün sonra

gelinen noktada sistemin Lübnan'ın acil sorunlarına ve halkın taleplerine yeterince duyarlı olmadığını belirten Caca, partisi ile ilişkili Lübnan hükümetindeki 4 bakanın istifasını istemiştir.[28] Siyasileri "başka bir gezegende" yaşayan kişiler olarak tanımlayan Caca, ülkede kırılganlığın daha fazla arttığını fakat siyasilerin zaman kazanmaya çalıştığını belirterek siyasi partilerden bağımsız hükümet kurulması çağrısı yapmıştır.[29]

ÖYH ve lideri Basil ile önceleri Aley merkezli çatışmalar nedeni ile gergin ilişkilere sahip Dürzi lider Canbolat'ın ise Caca gibi istifa temelli radikal bir karar almamasına rağmen Hariri'yi istifaya teşvik etmiş ve gerekirse kendi partisi ile ilişkili bakanların da istifa edebileceğini belirtmiştir.[30] Diyalog ve sakinliğin bu süreçte çok önemli olduğunu dile getiren ve protestoları "halk devrimi" olarak tanımlayan Canbolat, hükümetin istifa edilmesi, yolsuzluklarla mücadele ve mezhepsel olmayan seçim yasası gibi sistemde köklü değişiklikler yapılması şeklindeki göstericilerin çağrılarını desteklemiştir.[31] Hariri tarafından 21 Ekim'de Bakanlar Kurulu'nda tartışılan ekonomi paketine karşı çıkan ve paketteki önerilerin göstericilerin taleplerini karşılamaktan uzak olduğunu düşünen Canbolat, sadece Hariri'nin değil Basil'in de istifası konusunda ısrarını sürdürmüştür.[32] Sonuç olarak Canbolat'tın protestolara ilişkin tavrını değerlendirdiğimiz zaman her ne kadar protestocuların taleplerine sempatik yaklaşsa da Caca gibi radikal bir eylem-söylem geliştirmemiş ve daha fazla itidal çağrısı ile yetinerek kendisi ile ilişkili bakanları istifaya zorlamamıştır.

14 Mart'ın öncü gruplarından Gelecek Hareketi lideri Hariri'nin de protestocuların taleplerini olumlu karşıladığı ve değişim taleplerini onayladığı söylenebilir. Rüşvet skandalı ile anılan Hariri, çeşitli ekonomik ve siyasi reformlar gerçekleştirme girişimleri sonrasında protestoların durmaması üzerine "çıkmaz sokağa" ulaştığını söylemiş ve ülkeye "pozitif şok" uygulama amacı ile 29 Ekim'de Baab'da Cumhurbaşkanlığı sarayında Aun ile görüştükten sonra istifa kararı almıştır. Hizbullah'ın defalarca karşı çıkmasına ve istifa durumunda "kaos" uyarısı yapmasına rağmen Hariri'nin bu adımı atması, Gelecek Hareketi'nin kendisini değişim talebini ısrarla yineleyen protestocularla konumlandırma çabası olarak değerlendirilebilir. Halihazırda Hizbullah'ı İran'ın Lübnan'daki "uzantısı" olarak değerlendiren ve geçmişte kendisine "suikast düzenleme" ihtimali ile suçlayan Gelecek Hareketi lideri Hariri'nin, protestocuların yanında yer alarak aynı zamanda Hizbullah ve ittifak ettiği grupların Lübnan'daki sosyo-politik nüfuzunu zayıflatmaya çalıştığı ifade edilebilir.[33]

İstifa kararının ardından Hariri ayrıca kendisinin adının başbakan olarak geçmesine de itiraz etmiş ve protestocuların talepleri doğrultusunda bir hükümet kurulması gerektiğini ifade etmiştir. Hariri ve Hizbullah kanadı arasındaki temel ayrışmanın Hizbullah'ın protestocuların talepleri doğrultusunda köklü hükümet değişikliğine ve kurulacak hükümette Basil'in olmamasına itiraz etmesinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu ayrışmayı Hizbullah-Emel taraftarlarının Hariri istifasından kısa süre önce Beyrut'taki protestoculara "Şii, Şii" gibi mezhepsel sloganlarla saldırması derinleştirmiştir.[34] Bunun yanı sıra Hariri'nin Basil ile süregiden tartışmaları ve Basil'in ya da Basil destekli figürlerin kurulacak hükümette yer almasına itirazı Hizbullah-Hariri zorunlu uyumunu ortadan kaldırmıştır.[35] Hizbullah'ın Basil ısrarı Aun ile ittifakı gerekliliğinden, hükümette büyük çaplı revizyona itirazı ise kurulacak hükümetin kontrolünden çıkma durumundan kaynaklandığı söylenebilir.

Bilindiği gibi farklı bölgesel aktörler ile ittifak halinde bulunan Hizbullah ve Gelecek Hareketi arasında sürekli bir gerginlik olmasına rağmen iki aktör iki buçuk yıl süren belirsizliğin ardından

Aun'ın 31 Ekim 2016'da Lübnan Cumhurbaşkanı seçilmesi konusunda uzlaşıya varmıştır. Bu uzlaşı sonrasında Hizbullah Hariri'nin Başbakan olmasını onaylamıştır. Hatta bu durum 14 Mart ve 8 Mart arasında bir yumuşama olarak yorumlanmıştır.[36] Bu durum fazla uzun sürmemiş ve sonrasında iki aktör arasında ilişkiler tekrar gerilmiştir. Gerilen ilişkiler protestolar ile birlikte iki aktörü farklı tercihlere yöneltmiştir.

Hariri artan şekilde 8 Mart güçlerinin yaklaşımını eleştirmeye ve siyasi tercihlerini onaylamamaya başlamıştır. Diab hükümetini de desteklemeyeceğini açıklayan Hariri, Diab hükümeti için parlamentoda yapılan oylamada başbakanlık için kendi partisinden de aday göstermemiştir. Böylece Sünniler için ayrılan Lübnan başbakanlığına Diab, en önemli Sünni aktörün desteği olmadan aksine Şii aktörlerin desteğini alarak aday olmuştur. Dolayısı ile Diab hükümetinin kalıcılığı Sünni aktörlerin değil Şii aktörlerin desteğini sürdürmesine bağlı gözükmektedir. Hariri siyasi destek sunmamasına rağmen, ülkenin ekonomik sorunlara bir an önce çözüm getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Yüksek işsizlik, yavaş büyüme ve ağır kamu borcu gibi Lübnan'ın ağır ekonomik sorunlarına odaklanılması gerektiğini açıklayan Hariri, Lübnan'ın belirsizliğe doğru sürüklendiğine dikkat çekmiştir.[37]

Lübnan'ın BM'ye olan borcunu ödeyememesi neticesinde BM Genel Kurulu'ndaki oy hakkını kaybetmesi Hariri'nin dikkat çektiği ekonomik sorunları daha net şekilde göstermektedir. Sonrasında bu borcu ödeyerek oy hakkını kazanmasına rağmen Lübnan'ın ekonomik ve siyasi olarak çökme noktasında olduğuna yönelik önemli yorumlar söz konusudur.[38] Sonuç olarak 14 Mart bloğunu oluşturan siyasi partilerin genel itibari ile sisteme daha revizyonist yaklaştığı söylenebilir. Fakat bu durum 2005 sonrasında bu partiler arasında oluşan ittifakın yeniden canlanması anlamını taşımamaktadır. 19 Ocak'taki Canbolat-Hariri görüşmesinde olduğu üzere 14 Mart güçleri arasında çeşitli görüşmeler gerçekleşmesine ve ortak tutumlar oluşmasına rağmen 14 Mart aktörlerinin 8 Mart aktörlerine kıyasla ittifak görüntüsü verdiğini söylemek imkansızdır.[39]

> Diab'ın seçilmesi tamamı ile 8 Mart güçlerinin kontrolünde sağlandığı için parlamentodaki oylamada 14 Mart güçleri Diab'ın seçilme ve hükümeti kurma sürecinde destek sunmadığı gibi Diab liderliğinde oluşturulan kabinenin "tek taraflı" olacağını dile getirmiştir.

Sonuç: Diab Hükümeti ve Gösterilerde Yeni Aşama

19 Aralık'ta Diab, 128 milletvekili bulunan Lübnan parlamentosunda ÖYH, Emel, Hizbullah, Hizbullah destekli Sünni milletvekilleri ve bu ittifaka dahil diğer milletvekillerinin oyları ile 69 oy alarak hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Diab'ın yeni hükümeti kurmakla görevli başbakan adayı olarak açıklanması Lübnan protestolarında yeni gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Bu oylama sırasında 14 ve 8 Mart güçleri ayrımının daha netleştiği anlaşılmaktadır. Halihazırda blok halinde hareket eden ve protestoların sistemde kendi lehlerine olan güç dengesini değiştirmesine itiraz eden 8 Mart güçleri kontrol kurabilecekleri Diab hükümetinin 21 Ocak'ta ilan edilmesini sağlamışlardır.[40] Yeni hükümetin protestocuların talepleri doğrultusunda tartışmalı bir figür olan Basil'i içermediğini ve teknokrat-

bağımsız figürlerden oluştuğunu dile getiren Diab, artık reformlara hız verme ve ekonomik sorunları çözme vaktinin geldiğini ifade etmiştir.[41] Protestocuların taleplerini gerçekleştiren bir hükümet oluşturduklarını ve herhangi bir partiyi temsil etmediklerini savunan Diab, bağımsız yargısal mekanizmayı sağlama, yasal olmayan kazançları engelleme ve ekonomiyi düzeltme gibi temel talepleri gerçekleştirmek amacı ile çaba göstereceklerini söylemiştir.[42]

Diğer taraftan Diab'ın seçilmesi tamamı ile 8 Mart güçlerinin kontrolünde sağlandığı için parlamentodaki oylamada 14 Mart güçleri Diab'ın seçilme ve hükümeti kurma sürecinde destek sunmadığı gibi Diab liderliğinde oluşturulan kabinenin "tek taraflı" olacağını dile getirmiştir.[43] 21 Ekim'de kurulan ve protestocuları temsil ettiğini savunan Lübnan Devrim Komitesi gibi oluşumlar da geçmişte başbakan adayı olarak açıklanan diğer figürler gibi Diab hükümetine başından itibaren itiraz etmiştir. Bu çerçevede protestolar ocak ayından itibaren daha fazla şiddete evirilmiştir. Altısı kadın olan yirmi üyeli Diab hükümeti BM tarafından memnuniyetle karşılanmasına rağmen hükümet açıklanmadan önce ve sonrasında göstericilerin artan şiddet eğilimi Lübnan'da siyasi-ekonomik krizin süreceğine işaret etmektedir.[44] Protestocuların düzenlediği "öfke haftası" gösterileri sırasında Beyrut'ta çevik kuvvet ve göstericiler arasında çatışmalar yaşanmış ve yüzlerce gösterici atılan biber gazı ve tazyikli su sonucu yaralanmıştır.[45]

Teknokrat üyelerin itiraz edilen sistemdeki aktörler tarafından belirlendiğini ve bu adımın eski sisteme sinsi-gizli şekilde dönüş olduğunu savunan protestocular bu nedenle Diab hükümetini "Cadılar Hükümeti (Halloween Government)" olarak tarif etmektedir. Dahası kabineyi "Hizbullah'a bağlı tek renk" hükümet olarak gören bazı protestocular, kabinedeki üyelerin mezhep temelli aktörlerle güçlü ilişkilerinin altını çizmişlerdir.[46] Asıl isteklerinin mevcut aktörlerin hepsinin etkisini sınırlandırmak olduğunu düşündüğümüzde protestocuların Diab hükümetini neden reddettiği daha net anlaşılmaktadır. Bu hükümetin oluşmasında Basil-Nasrallah etkisi belirleyici olmuştur.[47] Dolayısı ile protestocuların taleplerine en fazla karşı çıkan aktörlerin bu hamle ile sadece yüzeysel değişiklikleri onayladıkları ve sistemin özüne ilişkin değişime gitmeyecekleri anlaşılmıştır.

Bu tepkilerin Diab hükümetinin Aun tarafından açıklanmasından sonra da sürmesi Diab hükümetinin tartışmalı olan ulusal meşruiyetini daha da sınırlandırmıştır. Hizbullah aracılığı ile devam eden İran-Suriye etkisi nedeni ile halihazırda uluslararası meşruiyet sorunu da yaşayan Diab hükümetinde Basil'in yer almaması ve hükümetin görünüşte teknokrat kökenli olması protestocuların taleplerinin karşılanması şeklinde sunulmuştur. Fakat Diab hükümetinin itiraz edilen sistemin aktörleri tarafından kurulduğu gerçeği tepkilerin artmasına yol açmıştır. Öyle ki protestoların en çok övülen barışçıl özelliğini kaybetmeye başladığına ilişkin sloganlar son protestolarda sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. "Barışçıl değil, barışçıl değil. Bu bir devrim, şarkı değil" gibi sloganlar ilerleyen dönemde çoğunlukla barışçıl ve tiyatral-festival şekilde gerçekleşen protestoların şiddete dönüşme durumuna gönderme yapmaktadır.[48] Sistemdeki aktörlerin ciddi reform gerçekleştirme konusundaki samimiyetlerinden artan şekilde şüphe duyan ve atılan adımları mezhepsel ve adil-eşit olmayan sistemi farklı şekilde sürdürmeye yönelik değerlendiren protestocuların son yaşanan gelişmelerde görüldüğü üzere Lübnan'da değişimi sağlama çerçevesinde şiddeti de değerlendirmeye başladığı söylenebilir.

Lübnan protestolarının geldiği aşamayı dikkate aldığımızda iyimser olabileceğimiz gelişmelerin ve Diab hükümetinin başarı ihtimalinin sınırlı olduğu söylenebilir.[49] Lübnan'daki güç dengesini

elinde bulunduran ve bu durumu muhafaza etmeye çalışan 8 Mart güçlerinin sistemin köklü şekilde reform edilmesine direnç gösterdiği anlaşılmaktadır. Protestocuların net bir liderliği ve organizasyon yapısı olmamasına ve tüm politikacılara karşı olmalarına rağmen 14 Mart güçlerinin Lübnan halkı tarafından dillendirilen taleplere olumlu yaklaştığı söylenebilir. Diğer taraftan 14 Mart güçlerinin 8 Mart ittifakı gibi yeterince birlik ve bütünlük sağlayamadığı görülmektedir. Lübnan siyasetinin bu iki blok arasında bir denge politikası üzerinden yürüdüğünü varsaydığımızda 8 Mart güçlerini dengeleyebilecek yerel oluşumun eksikliği göze çarpmaktadır. Bu durum ise İran-Suriye destekli 8 Mart ittifakının ve bu ittifakta Hizbullah'ın Lübnan siyasetini büyük oranda kendi tercihleri doğrultusunda dizayn etmesini kolaylaştırmaktadır.

14 Mart güçleri ile ilgili diğer bir problem ise protestocuların taleplerini destekleme noktasında ne derece samimi olup olmadıkları ile alakalıdır. Halihazırdaki lider profillerini düşündüğümüzde kendi içerisindeki güçlü aile ve mezhepsel yapı durumunu sürdüren 14 Mart güçlerinin temel hedefinin sistemi köklü şekilde revize etmek mi yoksa Lübnan sistemindeki güç dengesini kendi lehlerine çevirmek mi olduğu diğer tartışmalı konudur. Gelinene noktada bu iki blok arasında sıkışan ve mevcut yönetici elitin pek çok girişimini reddeden protestocuların ise geçmiş alışkanlıkları sürdürme konusunda ısrarını sürdüren politikalara karşı barışçıl eğilimi değiştirmeye başladığı ifade edilebilir. Söz konusu şiddet eğiliminin geçmişte protestoculara çeşitli müdahalelerde bulunan Hizbullah-Emel gibi aktörlerin de sürece dahil olması ile daha karmaşık bir hal alması ihtimali unutulmamalıdır. Bu şekildeki kötümser ve şu anda gerçekleşme ihtimali zayıf senaryoda Yemen, Suriye ve Irak gibi Lübnan da bölgesel aktörlerin vekiller aracılığı ile müdahil olduğu yeni bir iç savaş tecrübesi ile karşılaşabilir. Lübnan'daki gruplar üzerinde bölgesel aktörlerin etkisi ve geçmişte bu şekilde yaşanan tecrübeler dikkate alındığında bu yorumun ihtimal dışı bırakılması güçleşmektedir. Sonuç olarak 14-8 Mart aktörlerinin tepkileri ve protestocuların artan şiddet eğilimi dikkate alındığında Diab hükümetinin Lübnan'daki kronik sorunlara çözüm geliştirme konusunda ne derece yol alabileceği belirsizliğini güçlü şekilde korumaktadır.

Son Notlar

1 "Orman yangınlarıyla mücadele eden Lübnan Türkiye'den yardım istedi", *Euronews,* 15 Ekim 2019; "Lübnan'daki çöp krizi sona erdi", *AA,* 27 Temmuz 2017; "Lübnan'daki 390 bin Suriyeli mülteci ülkesine döndü", *NTV,* 8 Kasım 2019.

2 "Protests bring Beirut's abandoned Egg back to life", *Reuters,* 31 Kasım 2019.

3 Kareem Chehayeb and Abby Sewell "Why Protesters in Lebanon Are Taking to the Streets", Foreign Policy, 02 Kasım 2019.

4 Alaa Elassar, "Protesters in Lebanon formed a human chain across the entire country", *CNN,* 28 Ekim 2019.

5 Timour Azhari, "Comedy, satire and the Lebanese protest movement", *AlJazeera,* 28 Ekim 2019; "'All of them means all of them': Lebanon protest slogans", France24, 21 Ekim 2019;Tuba Yıldız, "Lübnan eylemlerinin sosyal yankıları", *Yeni Şafak,* 24 Ekim 2019; A. Selcan Özdemirci Cinal, "Lübnan'da Ekim Protestoları: 'Kulluhum yani Kulluhum'", *Orsam Bakış,* No. 100, Ekim 2019.

6 "Hela ho' to hip-hop: Uprising chants, songs", *The Daily Star,* 20 Kasım 2019.

7 Yazarın 26-30 Ekim tarihleri arasında gerçekleştirdiği gözlemlere dayalıdır.

8 "Hariri, modele 16 milyon dolar havale etmiş", *Hürriyet,* 2 Kasım 2019.

9 Vivian Yee, "Lebanon Protests Unite Sects in Demanding New Government", *New York Times,* 23 Ekim 2019.

10 "Top Lebanese Christian cleric wants technocrats in government", *Reuters,* 23 Ekim 2019.

11 Mersiha Gadzo, "'All of them': Lebanon protesters dig in after Nasrallah's speech", *AlJazeera,* 25 Ekim 2019.

12 "Lebanon protests: How WhatsApp tax anger revealed a much deeper crisis", *BBC,* 7 Kasım 2019; Mersiha Gadzo, "Lebanon protests: 'Difficult, delicate' situation for Hezbollah", AlJazeera, 27 Ekim 2019.

13 "Lebanon president taps Hezbollah-backed Diab for prime minister",*DW,* 19 Aralık 2019.

14 "Lebanon's Hariri says won't support Diab's government", *Middle East Monitor,* 27 Aralık 2019.

15 Karim Safieddine, "Amid popular anger, Lebanon's Hezbollah uses Soleimani's killing to shore up shaken legitimacy", *The New Arab,* 13 Ocak 2020.

16 Michael Arnold, "Lebanon's political class still can't grasp the country's new reality", *TRT World,* 15 Kasım 2019.

17 Carl Khoury, "Non-violence will carry the Lebanese revolution forward", *Beirut Today,* 4 Aralık 2019.

18 "Hezbollah's Nasrallah says US using Lebanon protests as a tool to pressure Iran", *Al-Arabiya,* 13 Aralık 2019.

19 "Iranian newspapers on Lebanese protests: conspiracy against axis of resistance", *Middle East Monitor,* 21 Ekim 2019.

20 Chafic Choucair, "Hezbollah in Syria: Gains, Losses and Changes", *AlJazeera,* 6 Ocak 2016.

21 Sunniva Rose, "Protests in Hezbollah stronghold continue despite intimidation", *The National*, 07 Kasım 2019.

22 Kasra Aarabi, "Iran's Regional Influence Campaign Is Starting to Flop", *Foreign Policy,* 11 Aralık 2019; Raed al-Hamid, "What is behind rising anger against Iran in Iraq?", *AA,* 9 Aralık 2019.

23 "Lebanon protests: Five things you need to know", *AlJazeera,* 19 Octorber 2019; Makram Najmuddine, "Lübnan'daki gösteriler Hizbullah ile tabanı arasında çatlak açtı", *Al-Monitor,*27 Ekim 2019.

24 "Lübnanlı Şii alimden Hamaney'e: Bizleri öldüren senin silahlı adamların", *TRT Haber,* 10 Kasım 2019.

25 Dalal al-Bizri, "Why Gebran Bassil is the most reviled politician in Lebanon today", *The New Arab,* 12 Kasım 2019.

[26] "Lübnan Dışişleri Bakanı Basil: Lübnan'daki durum biriken krizlerin neticesi", *Sputnik,* 19 Ekim 2019.

[27] "Lebanese President Aoun calls for 'non-sectarian' system", *Aljazeera,* 1 Kasım 2019; "Lebanese Christian party says it won't join government on Hariri's terms", *Reuters,* 12 Aralık 2019; Kareem Chehayeb, "Hassan Diab chosen as Lebanon's next prime minister",*Middle East Eye,* 19 Aralık 2019; Hamdi Yıldız, "Lübnan'da Özgür Yurtseverler Hareketi yeni hükümette yer almak istemiyor", *AA,* 8 Kasım 2019.

[28] "Lübnan'da 4 bakanın istifası istendi", *TRT Haber,* 20 Ekim 2019; "Lebanese Christian leader asks ministers to resign from government -Al Jadeed TV", *Reuters*, 20 Ekim 2019.

[29] "Lebanon's Geagea sees politicians 'on another planet', fears unrest", *Reuters,* 8 Kasım 2019.

[30] Mahmut Geldi, "Lübnan'daki hassas güç dengeleri bozulma tehlikesiyle karşı karşıya", *AA,* 30 Temmuz 2019.

[31] Samia Mekki ve & Alastair Jamieson, "Lebanon protests: Ex-minister Jumblatt urges election to 'get rid' of government", *Euronews,* 24 Ekim 2019; Sunniva Rose, "Walid Jumblatt: I'm against the Lebanese government's resignation", *The National,* 22 Ekim 2019.

[32] Hami Yıldız, "Lübnan'da göstericilerden genel grev ve protestolara devam çağrısı", *AA,* 21 Ekim 2019.

[33] "Lebanon Prime Minister Saad Hariri resigns after mass protests", *AlJazeera,* 29 Ekim 2019; "Lebanon's PM Saad Hariri resigns as protesters come under attack", *Guardian,* 29 Ekim 2019; "Lebanon's PM Saad Hariri resigns as protesters come under attack", *BBC News,* 4 Kasım 2017; "Analysis: Saad Hariri resigns as Lebanon's PM, what comes next?", *AlJazeera,* 29 Ekim 2019.

[34] Tamara Qiblawi, "Lebanon's Hariri resigns after nearly two weeks of nationwide protests", *CNN,* 30 Ekim 2019.

[35] "Exclusive: How Lebanon's Hariri defied Hezbollah", *Reuters,* 30 Ekim 2019.

[36] Mustafa Yetim, "Lübnan Siyasetinde "Yeni"lenen Dönem ve Mişel Aun: İhtimaller ve İmkânsızlıklar", *Ortadoğu Analiz,* Cilt 9, Sayı 78, Ocak-Şubat 2017, ss. 32-34.

[37] "Lebanon moves towards 'state of uncertainty': Hariri", *AA,* 20 Ocak 2019; "Lebanon's Saad Hariri says he does not want to be next PM", *Aljazeera,* 27 Kasım 2019; "Lebanon's Hariri: 'stop wasting time' in government talks, economic solutions", *Reuters,* 19 Ocak 2019.

[38] "BM'ye borcunu ödemeyen 7 üye ülke Genel Kurul'daki oy hakkını kaybetti", *Milliyet,* 11 Ocak 2020; "Lübnan borcunu ödeyerek BM Genel Kurulu'ndaki oy kullanma hakkını geri aldı", *AA,* 14 Ocak 2020.

[39] "Jumblat Meets Hariri, Tells Protesters Violence Not Useful", *Naharnet,* 21 Ocak 2020.

[40] Timour Azhari, "Lebanese president asks Hassan Diab to form government", *AlJazeera,* 19 Aralık 2019;

[41] "Time to work, Diab says after unveiling govt", *Daily Star,* 22 Ocak 2020.

[42] "Lebanon announces new government, protestors far from impressed", *France24,* 21 Ocak 2020.

[43] "Upcoming govt will be one sided: Joumblatt", *The Daily Star,* 20 Ocak 2020.

[44] "Protesters block roads, take to streets to reject new govt", *The Daily Star,* 21 Ocak 2020.

[45] Audrey Wilson, "Lebanon's Protests Spiral", *Foreign Policy,* 20 Ocak 2020; "Lübnan'da göstericiler ile güvenlik güçleri arasındaki gerginliğin bilançosu: 220 yaralı", *AA,* 19 Ocak 2020.

[46] Farah Najjar, "Hezbollah a 'major architect' of Lebanon's new government", *AlJazeera,* 22 Ocak 2020.

[47] Firas Maksad, "Lebanon's Halloween Government", *Foreign Policy,* 22 Ocak 2020.

[48] Liz Sly, "Lebanon on 'brink of chaos and anarchy' as peaceful protests turn violent", *Wahington Post,* 19 Ocak 2020.

[49] Paul Gadalla, "Even if Lebanese politicians form a new government, it is doomed to fail. Here's why", *The New Arab,* 16 Ocak 2020.

Notlar

Notlar

Notlar

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

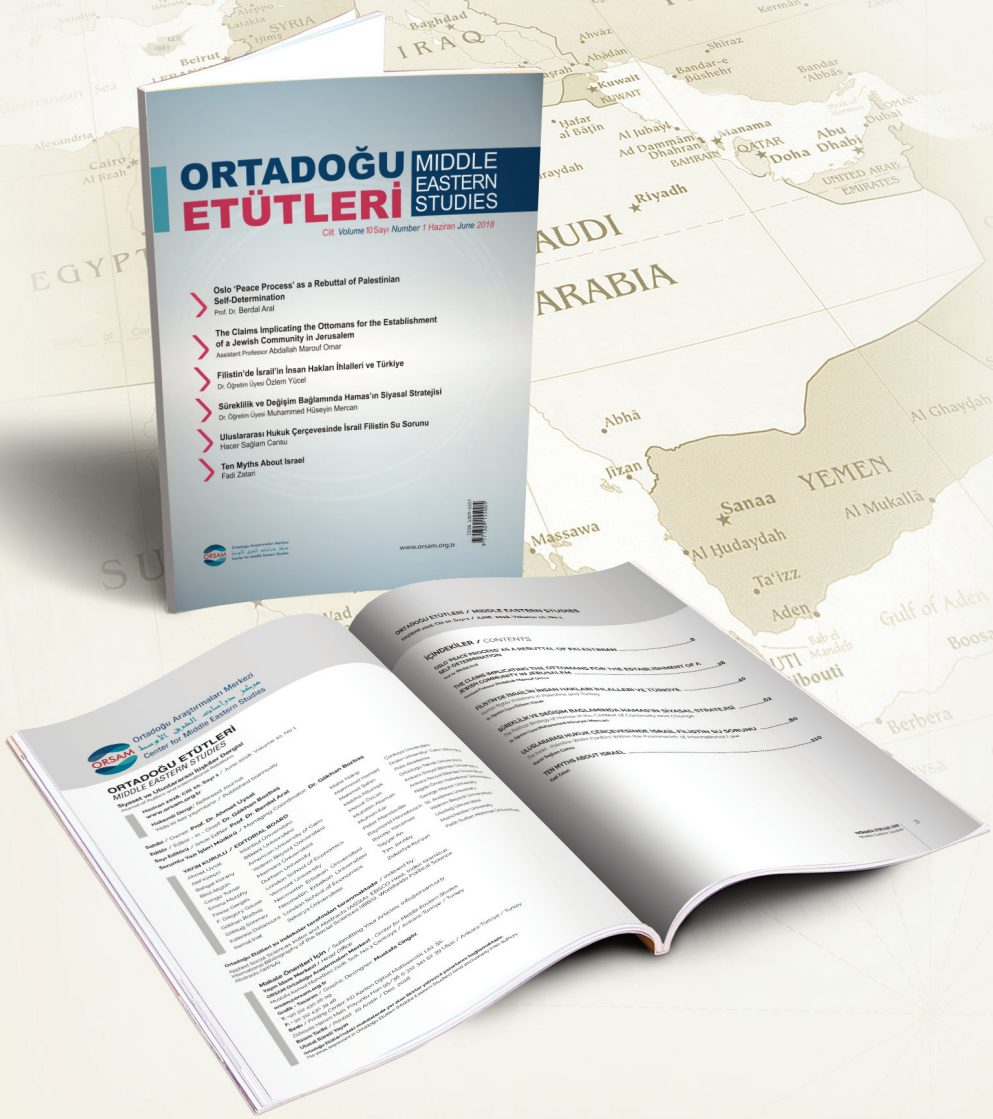

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
ORSAM
مركز دراسات الشرق الأوسط

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20
+90 (312) 430 39 48

info@orsam.org.tr
www.orsam.org.tr

orsamtr